

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ SÜRELİ YAYINI
JOURNAL OF PAMUKKALE UNIVERSITY INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

SAYI / ISSUE 4

ARALIK / DECEMBER 2021

e-ISSN: 2717-8471

LYCUS

DERGİSİ
JOURNAL

e-ISSN: 2717-8471

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ SÜRELİ YAYINI
JOURNAL OF PAMUKKALE UNIVERSITY INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

LYCUS DERGİSİ **JOURNAL**

- Sayı/Issue 4
- Aralık/December 2021

<https://dergipark.org.tr/lycus>

LYCUS DERGİSİ BİLİM KURULU

Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Ord. Prof. Dr. Francesco D'ANDRIA
(Accademia dei Lincei, Italy)

Prof. Dr. Francesco GUIZZI
(Sapienza Università di Roma, Italy)

Prof. Dr. Grazia SEMERARO
(Università del Salento, Italy)

Prof. Dr. Havva İŞKAN İŞİK
(Akdeniz Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Levent ZOROĞLU
(Batman Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Musa KADIOĞLU
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Ramazan ÖZGAN
(Selçuk Üniversitesi (Emekli), Türkiye)

Prof. Dr. R. R. R. SMITH
(University of Oxford, England)

Prof. Dr. Thekla SCHULZ BRIZE
(Technische Universität Berlin, Germany)

LYCUS DERGİSİ YAYIN KURULU

Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Elif ÖZER
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Fahriye BAYRAM
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Bahadır DUMAN
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Ali OZAN
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Esengül AKINCI ÖZTÜRK
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Murat TAŞKIRAN
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Ü. Coşkun DAŞBACAK
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Ü. Umay OĞUZHANOĞLU AKAY
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Ü. İnci TÜRKOĞLU
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Ü. Evin CANER
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Ü. Eylem GÜZEL
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Bilge YILMAZ KOLANCI
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Çağrı Murat TARHAN
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Barış YENER
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

LYCUS DERGİSİ ○ LYCUS JOURNAL

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ SÜRELİ YAYINI
JOURNAL OF PAMUKKALE UNIVERSITY INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

• Sayı/Issue 4

• Aralık/December 2021

Yayın Sahibi / Owner

Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü adına Müdür
Director on Behalf of Pamukkale University Institute of Archaeology

Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK

Yazı İŐleri Müdürü / Editor-in-Chief

Prof. Dr. Bilal S Ő T

Editörler / Editors

Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK

Prof. Dr. Bahadır DUMAN

Dr. Öğr.  . İnci TÜRKOĞLU

Dr. Bilge YILMAZ KOLANCI

Düzelti ve Redaksiyon / Proofreading and Copyediting

Dr. Öğr.  . İnci TÜRKOĞLU

Dr. Bilge YILMAZ KOLANCI

Mizanpaj / Layout

Dr. Bilge YILMAZ KOLANCI

YazıŐma Adresi

Arkeoloji Enstitüsü, Pamukkale Üniversitesi, Kınıklı YerleŐkesi 20070 Denizli/TÜRKİYE

Tel. + 90 (258) 296 38 95 Fax. + 90 (258) 296 35 35 E.mail: lycus@pau.edu.tr

• <https://dergipark.org.tr/lycus>

• <https://www.pau.edu.tr/arkeolojienstitusu>

Lycus Dergisi uluslararası hakemli ve bilimsel, açık eriŐimli bir e-dergi olup yılda iki kez (Haziran ve Aralık) yayımlanmaktadır. Dergide yayımlanan çalışmaların tüm sorumluluğu yazarlara aittir. Pamukkale  niversitesi'nin yazılı izni olmadan derginin tamamı veya herhangi bir bölümü kopya edilemez.

Lycus Journal is an international blind peer-reviewed academic open-access e-journal published twice a year, in June and December. All liability of published articles rests on the authors. The journal may not be copied partially or entirely without written consent of Pamukkale University.

• Lycus Dergisi **ASOS İndeks** ve **Index Copernicus** tarafından taranmaktadır.

Lycus Journal is indexed by **ASOS İndeks** and **Index Copernicus**

Aralık | December 2021 © All rights reserved

LYCUS DERGİSİ 2021 YILI HAKEM LİSTESİ*

Prof. Dr. Ahmet Tolga TEK	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Aslı SARAÇOĞLU	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşegül AYKURT	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Bedia Yelda UÇKAN	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Elif ÖZER	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Fahriye BAYRAM	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Nilay ÇORAĞAN	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Serdar AYBEK	Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Suat ATEŞLİER	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Yaşar Selçuk ŞENER	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Aydın ERÖN	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Esengül AKINCI-ÖZTÜRK	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin KÖKER	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Meryem ACARA-ESER	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Murat AYDAŞ	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Namık KILIÇ	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Öncü BAŞOĞLAN-AVŞAR	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Doç. Dr. Şükrü ÖZÜDOĞRU	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Öğr. Ü. Evin CANER	Pamukkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Ü. Şehrigül YEŞİL	Işık Üniversitesi
Dr. Öğr. Ü. Umay OĞUZHANOĞLU-AKAY	Pamukkale Üniversitesi

* Bu liste Lycus Dergisi'nin 2021 yılındaki sayılarında "yayımlanabilir" veya "yayımlanamaz" nitelikte bulunan makalelere değerli katkılarıyla görüş bildiren hakemleri içermektedir. Nitelikli yazıların dergimizde yer almasını ve okurla buluşmasını sağlayan bütün hakemlerimize şükranlarımızı sunarız.

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

•Sayı/Issue 4

•Aralık/December 2021

ARAŞTIRMA MAKALELERİ/RESEARCH ARTICLES

Aytekin Büyüközer – Zeliha Gider Büyüközer – Zafer Korkmaz – Deniz Sevmen

- Stratonikeia Territoriumundan Bir Yerleşim: Koranza
Geç Tunç Çağı'ndan Roma İmparatorluk Dönemi'ne Arkeolojik ve Epigrafik Veriler
Işığında Yerleşimin Tarihsel Süreci 1
A Settlement from the Stratonikeia Territorium: Koranza
Historical Background of Settlement in the Light of Archaeological and Epigraphic Data
from the Late Bronze Age to the Roman Imperial Period

Grazia Semeraro – A. Maria Valentina Aquilino

- Notes on Late Roman Unguentaria from Hierapolis in Phrygia (Turkey):
a Contribution to the Study of the Contents 57
Phrygia Hierapolis'nden Geç Roma Unguentariumları Üzerine Notlar: İçerik İncelemesine Bir Katkı

Murat Cura

- Grammichele Şehir Müzesi'ndeki Pithosların Koruma ve Onarım Çalışmaları 75
Conservation and Restoration Studies of Pithoi in the Grammichele Museo Civico

Fahriye Bayram

- Haç Kültü ve Tao Klarjeti Bölgesinde Haç Betimlemeleri 89
The Cult of the Cross and Cross Depictions in Tao Klarjeti

KAZI ve ARAŞTIRMALAR/EXCAVATIONS AND SURVEYS

Oğuz Koçyiğit

- Aşağı Aisepos Vadisi'nde (Gönen) Bizans Dönemi Kültür Varlıkları 163
Byzantine Cultural Heritage in Lower Aisepos (Gönen) Valley

DERLEME/REVIEW ARTICLE

Francesco D'Andria

- Magna Graecia Arkeolojisi (Güney İtalya) 193
Archeologia della Magna Grecia (Italia meridionale) 215

LYCUS DERGİSİ'NİN AMACI, KAPSAMI VE YAYIN POLİTİKASI

Amaç

Lycus Dergisi, her yıl Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanan, bilimsel ve hakemli bir e-dergidir. Lycus Dergisi; başta Anadolu Arkeolojisi, Antik Dönem Tarihi Coğrafyası, Prehistorya, Protohistorya, Önasya ve Klasik Arkeoloji, Müzecilik, Eskiçağ Tarihi, Epigrafi, Nümizmatik, Antropoloji, Arkeometri, Koruma-Onarım, Mimarlık Tarihi gibi alanların konularını kapsayan, disiplinler arası çalışmaları yayımlamayı amaçlamaktadır.

Kapsam

Lycus Dergisi, Anadolu Arkeolojisi, Tarihi Coğrafyası olmak üzere Prehistorik Dönem'den başlayarak, günümüze kadar olan kültür mirası, buluntular, arkeolojik kazı ve yüzey araştırmalarının sonuçları, restorasyon, konservasyon, müzecilik, antropoloji, epigrafi, etno-arkeoloji gibi bilimsel çalışmaları kapsar. Bunların dışında ilk defa yapılan tespitler, uygulamalar ve analiz çalışmalarının yer aldığı yazıları içerir.

Yayın Politikası

- Lycus Dergisi, Haziran ve Aralık ayı olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanır. Hakem değerlendirme sürecinden olumlu görüş alan makaleler, yıllık yayın için belirlenen hedefi aşması durumunda bir sonraki sayıda yayımlanması amacıyla havuzda bekletilir. Makalelerdeki öncelik, yazar tarafından çalışmanın gönderildiği tarih ve makale niteliği göz önüne alınarak belirlenir.
- Lycus Dergisi'ne gönderilen çalışmaların daha önce herhangi bir yayın organında yayımlanmamış olması ve sisteme eklendiğinde bir başka yayın organının değerlendirme aşamasında bulunmaması gerekir. Yayımlanmak üzere gönderilen çalışma, yazarın tezinden (lisans/yüksek lisans/doktora) üretilmişse veya bilimsel bir kongre/toplantıda sunulmuşsa bunun başlığa konulacak dipnot ile açıklanması gereklidir. Bu çalışma, yayın kurulu tarafından uygun görüldüğü takdirde tarih ve yer bildirmek şartı ile kabul edilebilir.
- Başvurunun yapılmasından, yazının yayımlanma aşamasına kadar geçen süreçteki bütün işlemler elektronik ortamda (<https://dergipark.org.tr/lycus>) gerçekleşir. Herhangi bir yazının elektronik sisteme eklenmesi, çalışmanın yayımlanması için başvuru olarak kabul edilir ve değerlendirme süreci başlar. Yazarlar yayımlanmak üzere gönderdikleri çalışmaların yayın haklarını, Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü bünyesindeki Lycus Dergisi'ne devretmiş olurlar. Lycus Dergisi'nde yayımlanan çalışmaların telif hakkı dergiye ait olup referans gösterilmeden aktarılamaz, çoğaltılamaz ve dergi yönetiminden izin alınmaksızın bir başka yayın organında yayımlanamaz. Yayımlanan çalışmalar için yazarlara telif ücreti ödenmez.
- Lycus Dergisi'nde yayımlanmış yazılardan kaynaklanması muhtemel herhangi bir bilimsel, etik ve hukuki sorumluluk, yazar/yazarlara aittir. Bu hususta Dergi, herhangi bir hükümlülük kabul etmez.
- Dergiye gönderilen yazıların dergi kurallarına göre düzenlenmiş olması gereklidir. Yayın alt komisyonu, yazım kurallarına uymayan yazıları yayımlamama veya düzeltmek üzere yazar/yazarlara iade etme yetkisine sahiptir. Lycus Dergisi'nde yayımlanacak makalelerin yazarlarının TELİF HAKKI DEVRİ FORMU'nu eksiksiz doldurarak, ıslak imza ile adresimize göndermeleri gerekmektedir. Çalışma Dergi'ye gönderildikten sonra, hiçbir aşamada, Telif Hakkı Devri Formu'nda belirtilen yazar adları ve sıralaması dışında yazar adı eklenemez, silinemez ve sıralamada değişiklik yapılamaz.

YAZIM KURALLARI

1. Makaleler World ortamında, Times New Roman harf karakteri kullanılarak yazılmış olmalıdır. Yunanca alıntılar dışında tüm metin tek yazı karakteri ile oluşturulmalıdır.
2. Metin 11 punto; özet, dipnot, katalog 9 punto; kaynakça 10 punto olmalı, tek satır aralıkla yazılmalıdır.
3. A4 boyutundaki yazılarda, sayfanın solundan ve üstünden 3 cm, sağından ve altından 2 cm boşluk bırakılmalıdır.
4. Ana başlık metnin yazıldığı dilde, 11 punto, düz ve kelimelerin ilk harfi büyük harfler ile ortalanarak, koyu yazılmalıdır. Yabancı dildeki başlık, ana başlığın bir alt satırında, 12 punto, italik ve kelimelerin ilk harfi büyük harfler ile ortalanarak, koyu yazılmalıdır.
5. Başlık altında, ortalanarak yazar/yazarların isimleri, 10 punto ve koyu yazılmalıdır. Yazar isimleri yıldızlı dipnot (*) ile dipnotta gösterilmeli, dipnotta ise yazarın akademik unvanı, çalıştığı kurumun adı, adresi ve e-posta adresi ile ORCID numaraları belirtilmelidir.
6. Yazar isimlerinin altında, 200 kelimeyi aşmayacak şekilde, ancak en az 150 kelimelik özet yazılmalıdır. Özetle çalışmanın amacı, içerik ve sonuçları hakkında kısa ve açıklayıcı bilgiler bulunmalıdır. Özeti altında en az 4, en fazla 6 kelimededen oluşan anahtar kelimeler verilmelidir. Yabancı dildeki çalışmalarda metnin kaleme alındığı dilde ve Türkçe özet, Türkçe yazılmış çalışmalarda ise metin dilinde ve İngilizce özet yer almalıdır.
7. Dipnotlar sayfanın altında verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
8. Metin içerisindeki alt başlıklarda kelimelerin ilk harfi büyük, diğer harfleri küçük olmak üzere 11 punto olmalı ve koyu yazılmalıdır.
9. Çalışmanın tamamı, özet, kaynakça ve figürler ile birlikte 20 sayfayı geçmemeli, sağ alt köşeye sayfa numarası eklenmelidir. Bu sınırlamayı aşan çalışmalarda, editörlerin takdir hakkı göz önüne alınacaktır.
10. Makalede kullanılacak fotoğraf, resim, çizim ve harita gibi görsel verilerde "Fig." kısaltması kullanılmalı, numaralandırmada süreklilik gözetilmelidir. Metnin içinde kullanılan "Fig." ibaresi parantez içerisinde yer almalıdır. İki'den fazla figür belirtiliyorsa, iki rakam arasına boşluksuz tire (Fig. 2-4) konulmalıdır. Figür çözünürlükleri 300 dpi'den aşağı olmamalı ve JPEG formatında gönderilmelidir. Figürlerin listesi metnin sonunda, kaynakça bölümünün öncesinde yer almalıdır.
11. Kaynakça, makalenin sonunda bulunmalıdır. Kaynakçanın devamında, varsa figürler yer alır.
12. Makaleler, editörlerin önerileri doğrultusunda seçilen çift taraflı-kör hakemlik (gerektiğinde 3. hakeme gönderilebilir) ilkesine uygun olarak değerlendirilmektedir. Yazarın kimliğinden bağımsız olarak değerlendirilen yazılar için hakemlerin gerekli gördüğü düzeltme ve görüşler yazara iletilir. Yazım kurallarına uygun olmayan makaleler ise işleme konulmadan, yazarına iade edilecektir. Yazar, hakemlerden gelecek değişiklik, düzeltme ve ilaveleri yapmayı taahhüt etmiş sayılır.
13. Yayımlanan yazıların bilimsel sorumluluğu yazar/yazarlara aittir. Bu çalışmalar doğrudan ya da dolaylı olarak Lycus Dergisi'nin görüşü niteliği taşımaz.
14. Dipnot kaynakları aşağıdaki kurallara göre hazırlanmalıdır;
Tek Yazarlı Kaynak Gösterme: İnan 1987, 121.
İki Yazarlı Kaynak Gösterme: Şimşek – Duman 2007, 75.
İki'den fazla yazarı kaynak gösterme: Hobbs v.d. 1998, 358.
Birden fazla kaynaktan yapılan alıntıyı gösterme: Kadioğlu 2006, 152; Ismaelli 2009, 25.
Birden fazla soy ismi taşıyan yazarı kaynak gösterme: Dönmez-Öztürk 2006, 95.
*Dipnotlarda sayfa numaraları verilirken, tam aralık verilmeli (İnan 1987, 121-125), "vd., vdd." gibi kısaltmalar kullanılmamalıdır.

15. Kaynakça aşağıdaki kurallara göre hazırlanmalıdır;

• Kitap kaynak gösterme:

Bailey 1980

D. M. Bailey, *Roman Lamps Made in Italy, A Catalogue of the Lamps in the British Museum II*, London, 1980.

Demirhan-Erdemir 2015

A. Demirhan Erdemir, *Prehistorik ve İlk Çağlarda Tıp*, İstanbul, 2015.

Humann v.d. 1898

C. Humann – C. Cichorius – W. Judeich – F. Winter, *Altertümer von Hierapolis*, Berlin, 1898.

• Çeviri Yapılmış Kitabı Kaynak Gösterme:

Deighton 2005

H. J. Deighton, *Eski Atina Yaşantısında Bir Gün*, Çev. H. Kökten-Ersoy, İstanbul, 2005.

Magie 2001

D. Magie, *Anadolu'da Romalılar I, Attalos'un Vasiyeti*, Çev. N. Başgelen – Ö. Çapar, İstanbul, 2001.

• Editörlü Kitapta Bölümü Kaynak Gösterme:

Atila – Gürler 2010

C. Atila – B. Gürler, “Bergama Müzesi'nde Bulunan Roma Dönemi Cam Eserleri”, *Metropolis İonia II Yolların Kesildiği Yer Recep Meriç İçin Yazılar/The Land of the Crossroads Essays in Honour of Recep Meriç*, Ed. S. Aybek – A. K. Öz, İstanbul, 2010, 47-53.

• Makale Kaynak Gösterme:

Başaran 1990

S. Başaran, “1988 Yılı Enez Kazısı Çalışmaları”, *11. Kazı Sonuçları Toplantısı 2*, Ankara, 1990, 107-123.

Kaya 2009

M. A. Kaya, “Anadolu'da Roma Egemenliği (İÖ 205-25)”, *Doğu Batı Dergisi* 49, Ankara, 2009, 195-234.

Murat 2003

L. Murat, “Ammihanta Ritüelinde Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri”, *Archivum Anatolicum* 4/2, 2003, 89-109.

Şimşek – Duman 2007

C. Şimşek – B. Duman, “Laodikeia'da Bulunan Ampullalar”, *Olba* XV, İstanbul, 2007, 73-101.

• Yayınlanmamış Tez Çalışmasını Kaynak Gösterme:

Söğüt 1998

B. Söğüt, *Kilikya Bölgesi'ndeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1998.

Erön 2007

A. Erön, *Anadolu'da Roma Dönemi Tapınaklarında Görülen Bezemeli Frizler*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2007.

• Antik Dönem Metinlerini Kaynak Gösterme:

Antik döneme ait edebi bir metinden yapılan alıntılar, dipnot yerine metin içerisinde ve parantez içerisinde “Plinius (*nat.* V.105)”, “Strabon (XII.8.16)” verilmelidir. Metin ya da dipnot içerisinde kullanılan antik dildeki terimler ya da kısa cümleler italik olarak verilmelidir. Antik kaynaklar *Der Neue Pauly*'de verilen standartlara uygun olmalıdır.

16. Dipnot ve kaynakçada bir yazarın aynı yılda yayımlanmış birden fazla eseri kullanılacaksa, yıldan sonra alfabenin başlangıç harfinden başlayarak küçük harf ekleyerek (Şimşek 2002a, 3; Şimşek 2002b, 231) numaralandırılmalıdır.

17. Başvurular <https://dergipark.org.tr/lycus> adresi üzerinden yapılmalıdır; bununla birlikte gerektiğinde lycus@pau.edu.tr e-posta adresinden de yapılabilir.

AIM, SCOPE AND PUBLICATION POLICY OF LYCUS JOURNAL

Aim

The Lycus Journal, published twice a year, in June and December, is a double blind peer-review scientific open-access e-journal. The Lycus Journal aims to publish interdisciplinary studies covering the areas such as Anatolian archaeology above all, ancient historical geography, prehistory, protohistory, Near Eastern and classical archaeology, museology, ancient history, epigraphy, numismatics, anthropology, archaeometry, conservation-restoration, architectural history.

Scope

The Lycus Journal covers scientific studies in Anatolian archaeology and historical geography from the prehistory through the present encompassing cultural properties, finds, results of archaeological excavations and surveys, restoration, conservation, museology, anthropology, epigraphy, and ethno-archaeology. In addition, articles covering first-time attestations, implementations and analyses are included.

Publication Policy

- Lycus Journal is an open-access journal published twice a year – in June and December. Manuscripts admitted through the peer review process may be kept in the pool for the next issue in case there is an excess number of articles for the concerned year. Priority is given according to the articles' submission dates and their quality.
- Manuscripts submitted to Lycus Journal must not be already published elsewhere and must not be in the process of evaluation by another publication. In case the manuscript submitted was derived from undergraduate, master's or doctoral dissertation of the author or it was already presented at a scientific congress/meeting this must be explicitly stated with a footnote inserted to the title. Such works may be accepted on the condition that place and date be stated if the publishing committee approves.
- The entire process from the submission to the publishing stage is carried out electronically (<https://dergipark.org.tr/lycus/>). Any manuscript uploaded to the electronic system is considered an application for publishing and the evaluation process starts. Thus, authors transfer the copyright of their work to the Lycus Journal published by the Institute of Archaeology of Pamukkale University. Copyright of studies published in the Lycus Journal belongs to Lycus Journal and they cannot be transferred or copied elsewhere without giving reference, or cannot be published elsewhere without getting prior written consent of the Journal administration. Authors are not charged any fees for publication and are not paid any royalty for their published studies.
- Any scientific, ethical or judicial liabilities possible to arise from articles published in the Lycus Journal belong to the author(s). The Journal does not accept any such liability.
- The manuscripts submitted to the Journal must be prepared in accordance with the Journal's guidelines. The publishing sub-committee is authorized not to publish or return for correction to the author(s) the manuscripts not conforming to the guidelines. All the authors of manuscripts admitted for publication must fill in the COPYRIGHT TRANSFER FORM and send us the wet-ink signature copy. After the manuscript is submitted to the Lycus Journal, the author names must be used as designated in the Copyright Transfer Form; they cannot be altered, changed in order or a new name inserted or one deleted.
- Lycus Journal checks the manuscripts against plagiarism using professional software. Any manuscripts with high rate will be duly rejected.

AUTHOR GUIDELINES

1. The manuscripts need to be submitted in MS Word using Times New Roman font. Apart from citations in Greek, the entire text needs to comprise a single font.
2. The main text must be 11 pt; abstract, footnotes and catalogues 9 pt; bibliography 10 pt in size and single line spacing.
3. The document needs to be arranged as A4 in size with margins of 3 cm from top and left and 2 cm from right and bottom.
4. The main title needs to be 11 pt, bold, centred, with initials of each word capitalized, in the language of the manuscript. The title in foreign language needs to be in the net line after the main title, 11 pt, bold, centred, with initials of each word capitalized, and all in italics.
5. The name(s) of the author(s) need to be 10 pt, bold and centred. The names need to be elaborated in a footnote marked with an (*). The footnote needs to state the academic title of the person, his/her affiliation's name and address, e-mail address and ORCID number.
6. After the author-name(s) must come the abstract, not less than 150 and not more than 200 words. The abstract needs to state the aim, scope and results of the study briefly. Under the abstract, the keywords– minimum four and maximum six – must be listed. Non-Turkish articles need to have abstract in the language of the article and Turkish; articles in Turkish need to provide abstracts in Turkish and English.
7. Footnotes need to be given at the bottom of each page and continue uninterruptedly from the beginning through the end.
8. Titles of sub-chapters need to be 11 pt in size, bold, and initials of each word capitalized.
9. The entire manuscript must not exceed 20 pages including abstracts, bibliography and plates/figures. Page numbers must be inserted in the centre at the bottom. Manuscripts exceeding these limits are subject to the decision of the editors.
10. Artwork such as photographs, illustrations, images and maps to be used in the manuscript need to be indicated as “Fig.” with continuous numbering. When they are referred to in the text they must be given within parentheses. When more than two consecutive figures are referred, they need to be joined with a dash without spaces (i.e. Figs. 2-4). The images must be submitted minimum 300 dpi and in JPEG format. Figure list must be also given at the end of the text before the bibliography.
11. The bibliography must be given at the end of the manuscript. It is followed by the figures/plates, if applicable.
12. Manuscripts are evaluated on the basis of double blind peer reviews proposed by the editors; in case necessary, a third blind peer review may be asked. Independent of the author's actual identity, revisions and opinions of the referees are forwarded to the author(s). Manuscripts not abiding by the guidelines will be returned without any processing. The author(s) is/are considered to have committed to do the revisions, changes and additions proposed by the referees.
13. Scientific liability of published articles rests on the author(s). These studies do not necessarily represent the opinion of the Lycus Journal directly or indirectly.
14. Footnote references must be prepared as follows:
Single author reference: İnan 1987, 121.
Two-author reference: Şimşek – Duman 2007, 75.
Multiple-author reference: Hobbs *et al.* 1998, 358.
Multiple source referencing: Kadioğlu 2006, 152; Ismaelli 2009, 25.
Author with multiple surnames: Dönmez-Öztürk 2006, 95.
N.B. References in the footnotes must have clearly designated page numbers; abbreviations such as “ff.” must not be used.
15. Bibliography must be prepared as follows:
 - Books:
Bailey 1980
D. M. Bailey, *Roman Lamps Made in Italy, A Catalogue of the Lamps in the British Museum II*, London, 1980.
Demirhan-Erdemir 2015
A. Demirhan Erdemir, *Prehistorik ve İlk Çağlarda Tıp*, İstanbul, 2015.
Humann v.d. 1898

C. Humann – C. Cichorius – W. Judeich – F. Winter, *Altertümer von Hierapolis*, Berlin, 1898.

• Translated works:

Deighton 2005

H. J. Deighton, *Eski Atina Yaşantısında Bir Gün*, Transl. by H. Kökten-Ersoy, Istanbul, 2005.

Magie 2001

D. Magie, *Anadolu'da Romalılar I, Attalos'un Vasiyeti*, Transl. by N. Başgelen – Ö. Çapar, Istanbul, 2001.

• Referencing chapters in edited works:

Atila – Gürler 2010

C. Atila – B. Gürler, “Bergama Müzesi'nde Bulunan Roma Dönemi Cam Eserleri”, *Metropolis İonia II Yolların Kesiştiği Yer Recep Meriç İçin Yazılar / The Land of the Crossroads Essays in Honour of Recep Meriç*, Eds. S. Aybek – A. K. Öz, Istanbul, 2010, 47-53.

• Articles in periodicals or periodic series:

Başaran 1990

S. Başaran, “1988 Yılı Enez Kazısı Çalışmaları”, *11. Kazı Sonuçları Toplantısı*, vol. 2, Ankara, 1990, 107-123.

Kaya 2009

M. A. Kaya, “Anadolu'da Roma Egemenliği (İÖ 205-25)”, *Doğu Batı Dergisi* 49, Ankara, 2009, 195-234.

Murat 2003

L. Murat, “Ammihanta Ritüelinde Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri”, *Archivum Anatolicum* 4/2, 2003, 89-109.

Şimşek – Duman 2007

C. Şimşek – B. Duman, “Laodikeia'da Bulunan Ampullalar”, *Olba* XV, 2007, 73-101.

• Referencing unpublished dissertations:

Söğüt 1998

B. Söğüt, *Kilikya Bölgesi'ndeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları*, Selçuk University, Institute of Social Sciences, unpublished PhD dissertation, Konya, 1998.

Erön 2007

A. Erön, *Anadolu'da Roma Dönemi Tapınaklarında Görülen Bezemeli Frizler*, Adnan Menderes University, Institute of Social Sciences, unpublished master's dissertation, Aydın, 2007.

• Referencing ancient sources:

Citations from ancient sources must be given within parentheses within the text – not in the footnote: (Pliny, *nat. his.* V.105), (Strabo, XII.8.16). Terms or short sentences in ancient languages cited within the text or footnotes must be given in italics. Ancient sources must be abbreviated according to the standards of *Der Neue Pauly*.

16. In case multiple sources of an author published in the same year are to be cited in the footnote or bibliography, they must be disambiguated by adding a small case letter in alphabetical order after the year (e.g. Şimşek 2002a, 3; Şimşek 2002b, 231).
17. Manuscripts must be submitted via <https://dergipark.org.tr/lycus>; yet, in case of difficulties, manuscript may be submitted to the lycus@pau.edu.tr e-mail address.

Grammichele Şehir Müzesi'ndeki Pithosların Koruma ve Onarım Çalışmaları

Conservation and Restoration Studies of Pithoi in the Grammichele Museo Civico

Murat CURA*

Özet

Kültürel varlıkların korunmasında tespit, tescil, kamulaştırma, bakım, onarım çalışmaları önemlidir. Eserler, yerinde korunamayacağı durumlarda, müzelere taşınmaktadır. Müzelerdeki eserlerin korunmasında uygun ortamların oluşturulması ve uzmanları tarafından etkin koruma-onarım çalışmalarının sürekli olarak yapılması gerekmektedir. Ölüm ve cenaze uygulamaları ile ilgili materyaller arkeolojik kazılarda çok sayıda ele geçmektedir. Gömülerde kullanılan kaplar, içlerindeki iskeletler ve özel eşyalar özel dikkat ve saygı gerektirmektedir. Bu makalenin amacı, İtalya-Catania'da Grammichele Şehir Müzesi'nde korunan üç adet pithos ve içlerindeki objelerin koruma ve onarım çalışmalarını sunmaktır.

İtalya'da Grammichele yakınlarındaki Madonna del Piano Nekropolisi'nde yapılan kazılarda çok sayıda pithos mezar bulunmuştur. Bu çalışmanın konusu olan üç pithos mezar, önce Syrakusa Müzesi depolarına konulmuş ve uzun yıllar sonra, Grammichele Şehir Müzesi'ne taşınmıştır. Üç pithos mezardan birinin önceden açıldığı, diğer ikisinin açılmadan müze deposuna taşındığı saptanmıştır. Üç pithos mezar, içlerinde kadın iskeletleri, çeşitli formlarda çok sayıda bronz objenin yanında birkaç demir obje, seramik kaplar ve iki fildişi parça içermektedir. Pithos mezarlar ve içlerindeki objeler ile ilgili olarak, öncelikle tarihsel analiz ve durum tespiti yapılmıştır. Eserlerin yapıldıkları malzeme ve üretim teknikleri göz önünde bulundurularak, geriye dönüştürülebilir yöntemler ve uygun malzemelerle tüm müdahaleler dikkatle yapılmıştır. Koruma ve onarımları yapılan pithoslar ve içlerindeki objeler, sergiye hazır hale getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür Varlıkları, Restorasyon, Seramik, Pithos, Grammichele Şehir Müzesi.

Abstract

Archiving, expropriation, maintenance and repair works are important in the conservation studies of cultural assets. In cases where the artifacts cannot be preserved in situ, they are moved to museums. It is necessary to create suitable environments for the protection of artifacts in museums and to carry out effective conservation-repair studies by experts continuously. Materials related to death and burial practices are found in large numbers in archaeological excavations. The vessels used in the burials, the skeletons and special items in them require special attention and respect. The purpose of this article is to present the conservation and restoration works on three pithoi and the artifacts in them, which are preserved in the Grammichele City Museum in Catania, Italy.

Numerous pithos burials were uncovered during excavations in the Madonna del Piano Necropolis near Grammichele in Italy. The three pithos burials which are the subject of this study, were first placed in the storehouses of the Syrakusa Museum and moved to the Grammichele Museo Civico after many years. It was determined that one of the three pithos burials had been opened before, and the other two were moved to the museum storehouse without being opened. The three pithos burials contain female skeletons, numerous bronze objects in various forms, as well as several iron objects, pottery vessels and two ivory pieces. First of all, a history and situation analysis has been made regarding the pithoi and their contents. Considering the materials and production techniques of the works, all interventions were made with reversible methods and suitable materials. The pithoi and the objects in them, which were preserved and repaired, were made ready for exhibition.

Keywords: Cultural Assets, Restoration, Pottery, Pithos, Grammichele Museo Civico.

* Dr. Öğrt. Ü., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, Ankara. ☎ 0000-0002-5582-6016 | murat.cura@hbv.edu.tr

Giriş

Kültür varlıkları tarih öncesi ve tarihi dönemlere ait bilim, kültür, din, güzel sanatlar, sosyal yaşama konu olan, bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan, yer üstü, yeraltı ya da su altındaki tüm taşınır ve taşınmazlardır. Kültürel varlıkların korunma ve onarımında (konservasyon ve restorasyon) tespit, tescil, kamulaştırma, bakım, onarım ve sürekli kontrol çalışmaları önemlidir. Restore edilen eserler, tarihi belge niteliğindedir¹. Eserlerin korunmasında periyodik gözlem ve kontroller büyük önem taşımaktadır ve bu yöntemle, eserlere yapılan müdahalelerin geçerliliği ve etkisi kontrol edilebilmektedir². Taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının korunması ile ilgili uygulamalar, zamana ve kullanılan malzemelere göre değişiklik göstermektedir. Koruma ve onarım çalışmalarında her türlü doğal ya da sentetik ürün, kimyasal malzeme, analiz yöntemleri, teknik yöntemler (çizim, fotoğraf, dijital ortamlar / programlar), estetik uygulamalar kadar en az müdahale önemlidir³. Önleyici koruma, koruma ve onarım çalışmalarında önem taşıyan diğer bir yöntemdir⁴; restorasyon öncesinde ve sonrasında, genellikle eserin bulunduğu ortamın iyileştirilmesi ile esere doğrudan müdahale etmeden yapılan dolaylı korumadır.

Eserlerin orijinal yerlerinde korunması önemli olduğu kadar, zarar görebilecekleri durumlarda ören yeri ya da müze depolarına taşınmaları gerekli olabilmektedir. Uluslararası Müzeler Konseyi'ne⁵ (ICOM) göre, “*koruma altındaki koleksiyonlar için – ister depoda ya da sergideyken, ister bir yerden bir yere taşındıkları sırada– koruyucu bir ortam oluşturup bu ortamı korumak*” müzelerin önemli görevleri arasında yer almaktadır. Müzeler, toplumun ve gelişiminin hizmetinde olan, halka açık alanlardır ve eserleri saklamak, sergilemek kadar, korumakla da sorumludurlar. Bu eserler için uygun ortam koşullarının oluşturulması (sıcaklık, ışık, bağıl nem), taşıma, paketlenme, depolama, belgeleme, sel, hırsızlık gibi tehlikelere karşı korumanın olduğu “önleyici koruma”ya önem verilmesi ve uzmanlar tarafından eserlerin etkin koruma-onarım çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Ülkemizde olduğu gibi, Sicilya’da da koruma ve onarım çalışmalarında UNESCO kararları esas alınmaktadır.

Türkiye’de 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, I. Bölüm, Genel Hükümler Madde 3’teki tanıma göre Kültür Varlıkları “*Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yeraltında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır*”. Koruma ve korunma ise aynı kanunun Madde 3 (4)’e göre, “*Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri, taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir*”⁶. Kültür varlıklarının korunması, dünya mirasının gelecek nesillere aktarılması açısından önem taşımaktadır. UNESCO’nun 1954 ve 1970 tarihli anlaşmaları 134 ülke tarafından benimsenmiştir⁷. Ülkemizde de korumacılık alanında yapılan çalışmalar son otuz yılda artış göstermiştir⁸.

¹ Kuban 1969, 341-356.

² Deniz 2017, 65-69.

³ Akyol – Özdemir 2012, 9-393.

⁴ Çetin 2013, 85-87. Kökten v.d. 2007, 31; Doğruer 2019, 123-131.

⁵ ICOM 2007; Kocaeli – Eskiçi 2019, 52-63; Doğruer 2019, 123-124.

⁶ 21.7. 1983 tarihli, 2863 sayılı kanun (Url 7)

⁷ Url 8.

⁸ Kejanlı – Akın 2007, 179-196.

Koruma-onarım çalışmalarındaki önemli aşamalar:

1. Tespit ve belgeleme
2. Ön koruma ve temizlik
3. Taşıma
4. Restorasyon
5. Estetik tamamlama ve yerine yerleştirme.

Bu çalışmanın amacı, günümüzde İtalya-Sicilya'da Grammichele Şehir Müzesi'ndeki / Grammichele Museo Civico üç adet pithosun koruma, onarım ve sergileme çalışmalarını sunmaktır. Çalışmalar sırasında, eserlerin ve içlerindeki objelerin bulunduğu andaki durumları dikkate alınarak, koruma ve onarımları yapılmış, eserler sergi salonuna yerleştirilmiştir. Çalışmadaki her aşama fotoğraf, çizim ve notlarla belgelendirilmiştir.

Grammichele Pithosları, Koruma ve Onarım Çalışmaları

Heksagonal planı ile dikkat çeken modern Grammichele (Grammicheli, Catania - Doğu Sicilya) 1693'te kurulmuş bir şehirdir⁹ (Fig. 1-2). Grammichele yakınlarındaki Madonna del Piano Nekropolisi'nde yapılan çalışmalarda toplam 273 adet mezar tespit edilmiştir¹⁰. Nekropolisteki ilk keşifler 1889'da Paolo Orsi tarafından yapılmış ve 14 mezar kazılmıştır¹¹. B. Brea tarafından 1959'da Grammichele'de yapılan kazılarda 47 adet pithos mezar, 1972'ye dek 12 adet pithos mezar ortaya çıkarılmış ve mezarların çoğu yerinden taşınmıştır¹².

Fig. 1. İtalya, Sicilya¹³

Fig. 2. İtalya- Sicilya'da Grammichele¹⁴

Bu çalışmanın konusu olan 3 pithos mezar paketlenip Syrakusa Müzesi depolarına konulmuş ve uzun yıllar sonra, İtalya'da Catania Grammichele Şehir Müzesi'ne taşınmıştır. 1970-71 kazılarında 844 adet bronz mezar hediyesinin bulunduğu belirlenmiştir. Müzede korunan pithosların koruma ve onarım çalışmaları Grammichele Belediyesi ve Catania Kültür Yüksek Kurulu'nun isteğiyle gerçekleştirilmiş ve alandaki araştırmalar Enrico Procelli tarafından yapılmıştır. Bölge sorumlusu Andrea Patane, Maria Randazzo ve Simona Barberi pithosların

⁹ Url 4, The Princeton Encyclopedia of Classical Sites Richard Stillwell, William L. MacDonald, Marian Holland McAllister, Stillwell, Richard, MacDonald, William L., McAlister, Marian Holland, Ed.; Wilson 1996, 59-123; Giunilia-Mair – Procelli 2010, 469-488; Tanasi 2020, 172-205.

¹⁰ Giunilia-Mair – Procelli 2010, 469-471.

¹¹ Url 3, Orsi.

¹² Url 1, Luigi Bernabò Brea – Biographical Profile.

¹³ Url 9.

¹⁴ Url 10.

açılması sırasında sorumlu Arkeolog olarak görevlendirilmişlerdir. Çalışmalara 03.07.2000 tarihinde başlanmış ve 30.01.2001'de tamamlanmıştır¹⁵.

Koruma ve onarım çalışmalarının ilk aşamasını, eser ve buluntu durumu hakkındaki bilgilerin edinilmesi oluşturmaktadır¹⁶. Bu nedenle, öncelikle Prof. B. Brea tarafından yapılan yayınlar ve fotoğraflar gözden geçirilmiştir¹⁷. Pithos mezarların buluntu durumlarını gösteren fotoğraflar, müzedeki salonun hazırlanmasına yönelik çalışmaların planlanması açısından yararlı olmuştur. Brea'nın dokümanlarından, üç pithos mezardan bir tanesinin içlerindeki materyallerle birlikte buldukları sırada oldukça iyi durumda korundukları ve iskeletlerin sağlam oldukları anlaşılmıştır. Söz konusu üç adet pithos mezarla birlikte bulunan ve Paolo Orsi Müzesi'nde korunan diğer pithos ise, durumunun gözden geçirilmesi amacıyla müzedeki yerinde görülmüştür.

Arkeolojik kazılarda, çok sayıda ölüm ve cenaze uygulamaları ile ilgili materyaller ele geçmektedir. Gömülerde kullanılan kaplar, içlerindeki iskeletler ve özel eşyalar dikkat ve saygı gerektirmektedir¹⁸. Grammichele Şehir Müzesi'nde korunan kasalar, iskelet parçaları ve tabakaları dikkate alınarak açılmış, ayrıca pithosların içinden çıkarılıp vitrinlerde sergilenmiş buluntuların durumları incelenmiş ve eserlerin durumunun kötüleştiği, parçalar arasındaki bağlantıların dikkate alınmadan sergilendiği saptanmıştır. Grammichele Şehir Müzesi'nde korunan pithoslardaki restorasyon uygulamalarına, eserlerin tarihsel analizleri ve durum tespitinden sonra başlanmıştır. Tamamı kadın iskeletleri içeren pithos mezarlara T10, T32, T39 kodları verilmiştir. Pithoslardaki kadın iskeletlerinin ayak bileklerinde bronz halhallerle birlikte, çeşitli demir objeler, seramik ve fildişi malzemeler yer almaktadır (Fig. 3). T10 ve T39 no.lu pithos mezarlara ilişkin bir çalışma yapılmamış ve açılmadan kasalara konularak müze deposuna taşınmıştır. T32 no.lu pithosun ise önceden açıldığı saptanmıştır. Etkin koruma¹⁹ uygulamalarında, eserlerin yapıldığı malzeme ve üretim tekniği dikkate alınarak birlikte değerlendirilmesi, özgün niteliklerinin değiştirilmemesi, geri dönüştürülebilir yöntem ve malzemelerle müdahalelerin uygulanması önemlidir.

Fig. 3. Kasalar içinde korunan eserlerin taşınması (Foto: M. Cura)

¹⁵ Bu çalışmanın gerçekleşmesini sağlayan Grammichele Belediyesi, Catania Kültür Yüksek Kurulu'na ve uzmanlarına, Grammichele Şehir Müzesi uzmanlarına ve her türlü desteği sağlayan Salvatore Mancuso'ya teşekkür ederim.

¹⁶ Şener 2009, 53-57; Şener 2012, 206-208; Çetin 2013, 83-87.

¹⁷ Brea 1973, 66-69; Nicoletti 2006, 141-156.

¹⁸ Cullen – Keller 1990, 186-20; Işın 2019, 125-130.

¹⁹ Kökten 2007, 31; Eskici 2018, 135-153.

Çalışmaya, tarihi belgelere göre en fazla malzeme içeren ve önceden açılmış olan T32 no.lu pithos mezarın açılmasıyla başlanmıştır. T32 no.lu pithosun içinden çıkan malzemelerin üzerinin gazete kâğıdı örtülerek kapatılmış olduğu tespit edilmiştir. Mezar içindeki iskeletin dizleri karna doğru çekilmiş ve yan yatırılmış (hocker) durumdadır. Pithos içindeki toprak dikkatli bir şekilde çıkarıldıktan sonra pithosa ait aralarında çatlaklar ve ayrıklar olan parçalar tek tek sökülerek saf su ve saf alkol yardımıyla temizlenip konsolide edilip tekrar birleştirilmiştir. T32 no.lu pithosun taşınmasına yardımcı olacak hem geçici hem de kalıcı kalıpları alınmıştır. Kalıp alma / zarflama, koruma-onarım çalışmalarında kullanılan yöntemlerden biridir²⁰. Bu kalıplar, yalnızca kopya için değil, aynı zamanda taşıma, mesafe belirleme ve formu korumak için yapılabilmektedir. Örneğin pithoslardan biri, altındaki taşıyıcı form sayesinde başka bir sergiye gönderilmiştir. Mezarın içindeki bazı orijinal parçaların vitrinde sergilenmek istenmesi nedeniyle, kopyaları alınmış ve pithos içine kopyaları yerleştirilmiştir (Fig. 4-5).

Fig. 4. Eserlerin çalışma aşamaları (Foto: M. Cura)

Fig. 5. Sergiye gönderilmek amacıyla hazırlanmış bir pithos (Foto: M. Cura)

²⁰ MEB 2013, 3 vd.

Pithos'un koruma onarımında ve taşıyıcı zarf yapımında, ayırıcı görevi olan alüminyum folyo kullanılmıştır. Pithos parçaları yapıştırıldıktan sonra derzler arasında kalan boşluklar için %3,5 orijinal toprak, %8'lik primal (AC 33)²¹ doldurularak sağlamlaştırılmış ve estetik bütünlük sağlanmıştır. Pithos'un dışı temizlenmiş, içindeki toprak çıkarılmış, kemikler temizlenmiş ve sağlamlaştırılmıştır. Söz konusu kemiklerin koruma işlemlerine iskeletin alt kısmından başlanmıştır. İskeletin ayak bileğine yakın kısımda, kemik ile toprak arasına gömülü bronz bileklik (halhal) bulunmaktadır; ayrıca ayak bileğinde kırıklar saptanmıştır. Bu nedenle üstteki bileklik ile parçalı halde bulunan (fibula ve tibia kemikleri) arasına dolarak sertleşmiş toprak temizlenmiş ve bronz malzemeler ile kemikler birbirinden ayrılmıştır. Bileklik içindeki kemikler, orijinal ayrıklarından üç parçaya bölünerek çıkarılmıştır.

Pithos mezar 32'deki ikinci iskelet grubunun çıkarılması için kullanılan destek, Japon kâğıdı²² üzerine sürülen %5'lik paraloid²³ ile kırık parçalar güçlendirilmiştir. Pithos mezardaki üçüncü parça için aynı işlemler yapılmış, temizlik ve konsolidasyondan sonra birbirlerine yeniden bağlanmıştır. Aynı prosedür, bir öncekinin altına yerleştirilen ikinci bileklik için de izlenmiş, alttaki kısma destek yapılmıştır. Femur kemiğine de aynı işlem uygulanmış, deforme olan ve orijinal yerinden hareket eden kafatası sağlamlaştırıldıktan sonra yerine konulmuştur. Kafatasının karşı tarafındaki buluntularla aynı hatta, orijinal konumunda bazı kaburga parçaları yer almaktadır. Bu parçaların yakınındaki bronz eserler, kemik ve iki fildişi parça birbirine karışmıştır. Bu nedenle, parçalarda mekanik temizlik, yeniden birleştirme ve sağlamlaştırma yapılmıştır. Sözü edilen malzemelerin altında dört adet bronz yüzük, iki adet çan, bir adet fibula, parçalanmış tam düğmeler ve çok sayıda spiral parçası bulunmuştur. Bu eserler, konumları dikkate alınarak iki gruba ayrılmıştır. Pithos'un yanı sıra iyi korunmuş durumda bir adet pişmiş toprak kap ve kenarında iki adet fibula ile çevrili, çok sayıda ezilmiş ve ufalanmış pişmiş toprak parçalar yer almaktadır. Kapların tüm parçaları büyük bir dikkatle kaldırılmış, ardından saf su kullanılarak yıkanmış ve yeniden birleştirilmiştir. Pithos'un içindeki metal objeler geçici olarak alınmış, temizlik ve konsolidasyonu yapılarak tekrar yerlerine konulmuştur.

Pithos malzemeleri gruplara ayrılarak, yıkama ve geri dönüştürülebilir yapıştırıcı (Pelifix)²⁴ ile birleştirilmiştir. Yapıştırıcının seçiminde parçaların kolay, doğru ve yeniden konumlandırılma olasılıkları dikkate alınmalıdır ve bu tür müdahale pithosun dış hatlarını oluşturan yerinden kolayca ayrılacak durumda olan parçalara yapılmıştır²⁵. Ortadaki kısım için iki olasılıktan birine karar verilmesi gerekmiştir. İlki, orijinal desteği (toprak) bırakmak veya her şeyi kaldırmaktır ve bu olasılık terk edilmiştir. Önceden eserler müzeye taşındıkları sırada bazı parçaların ezilmiş ve yerinden oynadığı saptanmıştır. Bu nedenle, yeniden doğru bir şekilde bağlanamamıştır. Parçaların ayrı kalmasının, tüm grubun yerleştirilmesinde estetik olarak yeterli olmayacağı düşünülerek, bu form için büyük bir desteğin oluşturulması gerektiği düşünülmüştür. Sonuçta, pithos parçalarının kaldırılması

²¹ Cocca v.d. 2004, 333- 342. Özellikle, bir etilakrilat-metilmetakrilat kopolimeri olan Primal AC33, eski duvarların, bağlayıcılığı yitirmiş taşların, harç ve farklı yüzeylerdeki (ahşap, duvar, tekstil, ve seramikler) boya tabakalarının sağlamlaştırılması için yaygın olarak kullanılmaktadır. Primal AC33, esneklik, şeffaflık ve uygulama kolaylığı sağlamaktadır.

²² Adanır 2012, 1-5. Asitsiz yapıdaki Japon kâğıtları, restorasyon çalışmalarında tercih edilmektedir.

²³ Baykan 2018, 1-6. Akrilik bir reçine olan paraloid pişmiş toprak, metal, cam, taşın yanı sıra fildişi, kemik, ahşap gibi malzemelerin koruma ve onarımında sıklıkla kullanılmaktadır. Doğru oranlarda hazırlanması ve kullanılması önemlidir.

²⁴ Url 5, Tersinir: Ters yönelir; kimyasal, fiziksel ve mekanik olarak geri dönüştürülebilir anlamındadır.

²⁵ Gürsel – Yıldız 2021, 987-994.

ve bağlanması tercih edilmiştir. Pithosun orta kısmının bir araya getirilmesiyle, genel formdaki değişiklik minimum düzeye indirilmiştir. Orijinal destek toprağının yerinin değiştirilmesiyle parçaların genişlemesinin kolaylaşacağı öngörülmüştür. Merkezi parçanın yeniden birleştirilmesi için, dış parçalar için iki bileşenli²⁶ bir yapıştırıcı kullanılmıştır. Montaj aşamasında bu parçalar, pithosun tabanına yerleştirilen kumla desteklenmiştir. Sonucun doğru olduğundan emin olmak için pithosta bulunan objelerin (iskelet parçaları, pişmiş toprak, bronz malzemeler vb.) yeniden konumlandırma testleri yapılmıştır. Malzemelerin estetiği ve desteklenmesi açısından, pithosun parçaları arasındaki çatlakların derzlenmesi gerektiği belirlenmiştir. Derzleme işleminde, parçaların bütünlüğünün korunması sağlanmaktadır²⁷.

T10 ve T39 numaralı pithos mezarların buluntuları için ayırıcı bir kâğıt tabakası kullanılmamış, yalnızca toprakla kaplanmıştır. Bu durum, T32 no.lu mezara göre daha iyi durumda olan parçaların korunmasına yardımcı olmuştur. Kafatasının altındaki T39 no.lu pithos mezarda çok sayıda bronz yüzük, birkaç adet çan ve ezilmiş demir bıçak görülmüştür. Belgelenmiş nesnelere arasında bronz, kemik ve pişmiş toprak parçalar bulunmaktadır. Bunlar bronz ve demir bıçaklar, fildişi parçaların her iki yanındadır; çeşitli spiraller, düğme, kemik parçaları, bronz sikkeler ile iki demir halkadır. Mezardaki malzemelerin zenginliği göz önüne alındığında, uzmanlar tarafından demir bıçağın ve bazı bronz parçaların teşhir vitrininde, pithos grubu malzemelerden ayrılarak sergilenmesi istenmiştir. Bir araya getirilen parçalar, uzmanlar tarafından müzik aleti olarak (ksilofon) tanımlanmıştır. Çok parçalanmış boru ve halkalar, mekanik olarak temizlenmiş, Inrcalac²⁸ kullanılarak sağlamlaştırılmış ve yeniden birleştirilmiştir. Mekanik olarak temizlenen bıçak yeniden monte edilmiş ve asetonda %5 paraloid ile konsolide edilmiştir. İşlemler tamamlandıktan sonra, sözü edilen objeler vitrinlere uygun şekilde yerleştirilmiştir. Yerlerinden alınan bu orijinal parçaların kopyaları yapıp pithos içindeki orijinal yerlerine yerleştirilmiştir. Tüm pithosların teknik çizimleri yapılmış ve tanımlanmıştır (Fig. 6).

Fig. 6. Pithos mezar ve ksilofon parçaları

²⁶ Usl 6. İki bileşenli yapıştırıcılarda bağlayıcı olarak poliester, epoksi veya poliüretan bulunur. Yapıştırmadan önce sertleştirici görevi yapan ikinci bir bileşenle karıştırılır. Sertleşme süreleri genellikle uzundur (24 saate kadar).

²⁷ Eskici 2001, 134.

²⁸ Wolfe v.d. 2017. Inrcalac, 1960'larda Uluslararası Bakır Araştırma Derneği ve İngiliz Demir Dışı Metaller Araştırma Derneği tarafından bakır alaşımları için cila olarak tasarlanmış şeffaf bir kaplamadır. Uzmanlar tarafından bronzların korunmasında benimsenmiştir.

Çok sayıda iyi korunmuş kemik materyal içeren pithos mezar 10'un koruma işlemleri, öncekilerle benzer şekilde yapılmıştır. Kemik parçalarının temizliği, saf su ve saf alkol yardımıyla yapılmış ve pelifix yapıştırıcı ile yer yer Attak tutkalı kullanılarak birleştirilmiştir. Daha sonra kemik parçalar pithosun içinde yeniden konumlandırılmıştır. Müze uzmanları tarafından, bazı metal objelerin vitrine yerleştirilmesi istenmiş ve pithos mezarın içine, bütünlüğü bozmamak amacıyla eserlerin kopyaları²⁹ konulmuştur. Pithos mezarların desteklenmesi amacıyla, başlangıçta iç yüzey alüminyum kâğıtla, ayırıcı ve koruyucu bir tabaka sağlayacak biçimde kaplanmış ve eserin güvenle taşınması için, kasanın sabitlendiği metal bir ağ oluşturulmuştur. Fiberglas ve cam elyaflara destek oluşturmak için, pithosların dış yüzeyi, alüminyum folyo ile kaplanarak ayırıcı bir zarf oluşturulmuştur (Fig. 6).

Destek fiberglas yapı içerisinde daha güvenli hava sirkülasyonu oluşturmak için delikler açılmıştır (Fig. 7). Desteğin yapılması, kabın stabilitesi, sergi salonunda doğru konumlandırılması ve taşıma sırasında güvenliğin sağlanması için yararlı olmuştur. Eserler, laboratuvardan sergi odasına taşınmış ve kazıdaki buluntu durumlarına uygun biçimde pithosların yerleri yeniden düzenlenmiştir.

Fig. 7. Taşıyıcı zarf form (Foto. M. Cura)

Pithoslar arasında ahşap bir yürüyüş yolu oluşturulmuş ve 2 -3 cm'lik yerel kumun üzerine, buluntu durumuna uygun biçimde, eserler vinilik tutkal³⁰ ile zemine sabitlenmiştir. Bu sabitleme işlemi ile zemindeki kumun gözenekli yapısı giderilmiştir. Konsolide edilen kum mikroorganizmaların birikip üremesini engellemektedir³¹. Kazı sırasında çekilen fotoğraflarında pithosların dış hatlarının yerel yassı taşlarla birbirine bağlandığı görülmüştür. Bu nedenle buluntu durumunun anlaşılabilmesi için aynı durum odanın içinde yeniden yaratılmıştır. Bu işlemden sonra pithosların içindeki objeler yeniden konumlandırılmıştır. Çalışma sırasındaki sorunlardan biri, seçilen sergi salonunun yalıtımlı bir yapıya sahip olmaması ve halka açık geçiş seviyesinin altında olması, buluntuların toz ve mikroorganizma saldırıları ile sürekli temas halinde olmasıdır. Bu etmenlerin tamamı, bozulmaları kolaylaştırmakta ve hızlandırmaktadır (Fig. 8-9).

²⁹ Cura 2021, 89-107. Buldukları yerde sergilenemeyecek durumda olmaları, sergilendikleri alanda hırsızlık, deprem vb. nedenlerle zarar görme ihtimalleri ve başka bir yerde sergilenmek istenmeleri nedeniyle kültür varlıklarının kalıpları alınmakta ve kopyaları yapılmaktadır.

³⁰ Söğütlü – Döngel 2007, 287-293. Vinilik tutkal. Polivinil asetat (PVA yapıştırıcı/ tutkal) Gözenekli malzemeler üzerinde yaygın kullanılmaktadır. Su bazlıdır ve ılık su ile temizlenebilir. Esnek yapıdadır ve bu nedenle içine parlak pigment ya da talaş eklenebilir.

³¹ Pyzik v.d. 2021, 1-15. Mikroorganizmalar (bakteriler, mayalar, küfler, algılar, mantarlar, yosunlar, likenler) eserlerde bozulmalara neden olmaktadır. Konsolide edilen kum, gözenekli yapısını kaybeder ve bu nedenle boşluklar arasında mikroorganizmaların üremesini büyük oranda engellemektedir.

Fig. 8. Pithos ve destek fiberglas yapı (Foto. M. Cura)

Fig. 9. Pithos mezarların müzede sergilenmesi (Foto. M. Cura)

Sonuç

Bu çalışma ile İtalya'da Catania-Grammichele Şehir Müzesi'nde korunan ve içeriğinde üç kadın iskeleti ile birlikte çeşitli bronz, demir, fildişi, seramik malzemeler içeren üç adet pithos mezara ait koruma ve onarım çalışmaları ile bu çalışmalarda kullanılan yöntemler sunulmaya çalışılmıştır. Pithos mezarların sergiye hazırlanması çalışmalarında, kazıdaki buluntu durumlarını gösteren belge ve bilgiler yararlı olmuştur. Kasalar içinde daha önce müzede korumaya alınan eserler, uzman arkeologlar ile birlikte özenli olarak, tabakalar halinde açılmıştır. Pithos mezarlardaki üç kadına ait iskelet ve objeler, bazen toprak tabakası ile birlikte çıkarılarak koruma ve onarımı yapılmış, bazen de birbirinden bağımsız parçalar halinde işlemlere devam edilmiştir. Pithosların ve içlerinde korunan bazı eserlerin sergilere gönderilecek olmaları nedeniyle kalıpları alınmıştır. Sergilenme aşamasında, kazı buluntu durumları dikkate alınarak, Müze uzmanlarının istekleri doğrultusunda yerleştirilmiştir. Ayrıca sergiye gönderilecek bazı eserlerin taşınması için, özel ambalajlar kullanılmış ve iklimlendirme yapılmış, sergilendiği süre boyunca bozulmanın olup olmadığı sürekli olarak kontrol edilmiştir.

Kültür varlıklarının korunma, onarım ve bakımı orijinaline yakın uygulamaları içermelidir ve Venedik Tüzüğü'ne göre, kültür varlıklarının yerinde korunması gerekmektedir. Fakat bazı nedenlerle, eserler yerlerinden alınıp kazı ya da müze depolarına taşınmak zorunda kalınmaktadır. Bu depolarda saklanan eserlerin uygun koşullarda korunması, kontrollerinin, koruma ve onarım çalışmalarının yapılması, bu uygulamaların belli zaman aralıkları ile tekrarlanması, insanlığa ait kültürel varlıkların gelecek kuşaklara aktarılması açısından sorumluluk gerektiren önemli çalışmalardır. Kültürel varlıkların koruma ve onarımında, saklama koşullarının iyileştirilmesi, uygun malzemelerin kullanılması, yerinde korumayı teşvik, kültürel mirasla ilgili eğitimler düzenlemek, kültür varlıklarının korunması açısından gereklidir.

KAYNAKÇA

Adanır 2012

T. Adanır, "Yazma Eserlerin Restorasyonunda Kullanılan Kâğıtlar ve Bir Doğal Kâğıt Yapımı", *Akdeniz Sanat Dergisi* 5, 9, 2012, 1-21.

Akyol – Özdemir 2012

A. Akyol – A. Özdemir K., *Türkiye’de Arkeometrinin Ulu Çınarları*, Prof. Dr. Ay Melek Özer ve Prof. Dr. Şahinde Demirci’ye Armağan, Homer Kitabevi, 2012, İstanbul.

Baykan 2018

C. Baykan, "Arkeolojik Buluntuların Koruma ve Onarımında Paraloid® B-72", *Masrop E-Dergi* 12/1, 2018, 1-9.

Brea 1973

B. L. Brea, "Mineo - Grammichele. Necropoli della Madonna del Piano (Mulino della Badia)", *Archeologia nella Sicilia sud-orientale*, Napoli, 1973, 66-69.

Cocca v.d. 2004

C. Cocca – L. D’Arienzo – L. d’Orazio – G. Gentile, "Polyacrylates for Conservation: Chemico-Physical Properties and Durability of Different Commercial Products". *Polymer Testing* 23, 2004, 333-342.

Cullen – Keller 1990

T. Cullen – D. R. Keller, "The Greek Pithos Through Time: Multiple Functions and Diverse Imagery", W.D. Kingery (edt.), *The Changing Roles Of Ceramics in Society: 26,000 B.P. to The Present*, *Ceramics and Civilization*, Volume V, The American Ceramic Society Inc. Westerville, OH, 1990, 183-209.

Cura 2021

M. Cura, "Magnesia Skylla Başlığı’nda Kullanılan Farklı Bir Kalıp Alma Yöntemi", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, Haziran, 2021, 89-107.

Çetin 2013

C. Çetin, "Arkeolojik Kazı Alanında Önleyici Koruma", *Orhan Bingöl’e 67. Yaş Armağanı*, Ed. G. Kökdemir, Ankara, 2013, 83-102.

Deniz 2017

Ş. M. Deniz, "Taşınmaz Kültür Varlıkları İçin Mobilize Aktif Koruma Modeli Önerisi", *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi* 20, 2017, 65-78.

Doğruer 2019

F. S. Doğruer, "Müzelerde Önleyici Koruma: Temel Yaklaşımlar ve Gelişimi", *Akademik Sanat Dergisi* 4/7, 2019, 122-134.

Ersen v.d. 2009

A. Ersen – A. Güleç – N. Alkan – E. Kudde, "Konservasyon Raporunun Önemi, İçeriği ve Hazırlama Adımları", *Restorasyon Konservasyon Dergisi* 2/3, 2009, 16.

Eskici 2001

B. Eskici, "ODTÜ Müzesi’ne Ait Bir Grup Pişmiş Toprak Objeleri Üzerinde Yapılan Restorasyon-Konservasyon Çalışmaları", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi* 2, 2001, 129-136.

Eskici 2018

B. Eskici, "Seramik Onarımlarında Bütünleme Yöntemleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, Aralık, 2018, 135-153.

Eskici 2013

- B. Eskici. "Arkeolojik ve Sanat Eserlerinin Korunmasında Temizliğin Önemi ve Lazer Teknolojisi Üzerine", *Orhan Bingöl'e 67. Yaş Armağanı*, Ed. G. Kökdemir, Ankara, 2013, 59-66.

Giumlia-Mair – Procelli 2010

- A. Giumlia-Mair – R. M. A. Procelli, "The Metallurgy of the Sicilian Final Bronze Age/Early Iron Age necropolis of Madonna del Piano (Catania, Sicily)", *Trabajos de Prehistoria* 67/2, 2010, 469-488.

Gürsel – Yıldız 2021

- A. Gürsel – S. Yıldız, "Yapıştırıcı Birleştirmelerde Bağlantı Mukavemetini Etkileyen Faktörler: Yüzey Morfolojisi ve Yüzey Enerjisi", *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi* 9, 2021, 987- 996.

Işın 2019

- G. Işın, "Antik Çağda Ölüm ve Müzecilik", *Apollonia a.r. Araştırmaları / Apollonia a.r. Studies Band 2*, Ed. M. Şahin – G. Özkılınç – A. S. Özbey, Bursa, 2019, 125-134.

Kejanlı – Akın 2007

- T. Kejanlı – C. T. Akın, "Türkiye'de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 19, 179-196.

Kocaeli – Eskici 2017

- F. Kocaeli – B. Eskici, "İç Anadolu Bölgesi Müzelerinde Önleyici Koruma Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme", *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi* 20, 2017, 52-64.

Kökten 2007

- H. Kökten, "Müze Koruma", *Müzelerde Önleyici Koruma Uzaktan Eğitim Programı*, Ed. H. Kökten – B. Eskici – Y. S. Şener – D. Hepdinç – S. Çelik, Ankara, 2007.

Kuban 1969

- D. Kuban, "Modern Restorasyon İlkeleri Üzerine Yorumlar", *Vakıflar Dergisi*, 1969, 341-356.

MEB 2013

- Milli Eğitim Bakanlığı, *Sanat ve Tasarım, İki parçalı Kalıp ve Model Dökümü*, 2013, Ankara.

Nicoletti 2006

- F. Nicoletti, "Indagini Multivariate Sulla Necropoli Protostorica di Madonna del Piano. Seriazio necronologica delle Tombe e Analisi Dei Gruppi", *Valdinoto* 1, 2006, 141-179.

Pyzik v.d. 2021

- A. Pyzik – K. Ciuchciński – M. Dziurzynski – L. Dziewit, "The Bad and the Good-Microorganisms Characterization in Cultural Heritage", *Materials* 14/1, 2021, 1-15.

Söğütlü – Döngel 2007

- C. Söğütlü – N. Döngel, "Polivinilasetat (PVAc) ve Poliüretan (PU) Tutkalları ile Yapıştırılmış Bazı Yerli Ağaçlarda Çekmede Makaslama Dirençleri", *Politeknik Dergisi* 10/3, 2007, 287-293.

Şener 2009

- Y. S. Şener, "Haleplibahçe Mozaiklerinin Restorasyonundaki Uygulamalar, Kültürler Arasında Bir Bağlantı: Mozaik - Mosaics As Link Among Cultures", *AIMC XI*.

Uluslararası Mozaik Kongresi Bildirileri - The Proceedings of XIth International AIMC Congress of Mosaics (Ekim / October 07-10 2008), Gaziantep, 2009, 51-62.

Şener 2012

Y. S. Şener, "Arkeolojik Alanda In situ (Yerinde) Mozaik Koruma Yöntemleri", *Journal of Mosaic Research* 1/5, 2012, 201-220.

Tanasi 2020

D. Tanasi, "Sicily Before Greeks. The Interaction with Aegean and the Levant in the Pre-colonial Era", *Open Archaeology* 6, 2020, 172- 205.

Wilson 1996

R. J. A. Wilson, "Archaeology in Sicily 1988-1995", *Archaeological Reports* No. 42 (1995-1996), *The Society for the Promotion of Hellenic Studies*, 1996, 59-123.

Wolfe v.d. 2017

J. Wolfe – R. Grayburn – H. Khanjian – A. Heginbotham – A. Phenix, "Deconstructing Incralac: A Formulation Study of Acrylic Coatings for The Protection of Outdoor Bronze Sculpture" *ICOM Committee for Conservation 18th Triennial Meeting Copenhagen Denmark 4-8 September*, Pulido & Nunes; ICOM Committee for Conservation.

İnternet kaynakları:

Url 1:

http://www.luigibernabobrea.it/biografia_e.html, Erişim Tarihi: 17.12.2021.

Url 2:

http://www.luigibernabobrea.it/biografia_e.html, Erişim Tarihi: 5.7.2021.

Url 3:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0006%3Aentry%3Dgrammichele>, Erişim Tarihi: 5.7.2021.

Url 4:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0006:id=grammichele>, Erişim Tarihi: 4.7.2021.

Url 5:

<https://kelimeler.gen.tr/tersinir-nedir-ne-demek-301054>, Erişim Tarihi: 17.12.2021

Url 6:

<https://web.itu.edu.tr/temizv/Sunular/Yapistirma.pdf>, Erişim Tarihi: 17.12.2021.

Url 7:

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf>, Erişim Tarihi: 4.7.2021.

Url 8:

<https://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi%20UNESCO>, Erişim Tarihi: 5.7.2021.

Url 9:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Provinces_of_Sicily_map.png

Url 10:

<https://www.siciliafan.it/paesi-e-citta-di-sicilia-grammichele-ct>

